

Boekbesprekingen

(Nog eens) een theorie van een kameleonklasse

Kobe De Keere

Elizabeth Currid-Halkett (2017) *The Sum of Small Things: A Theory of the Aspirational Class*. Princeton: Princeton University Press. 272 pagina's, €24,99, ISBN 978069162737

Met lichte overdrijving kunnen we stellen dat er twee absolute mijlpalen¹ bestaan in de studie naar de relatie tussen sociale klasse en consumptie. Eerst hadden we het pionierswerk van Thorstein Veblen met zijn boek *The theory of the leisure class* (1899), waarin hij het consumptiegedrag van de elite eens grondig onder de loep nam. Hij maakte duidelijk waarom consumeren nooit puur instrumenteel is, maar rechtsreeks verbonden is aan onze nooit te stillen honger naar status. Een kleine tachtig jaar later plantte Pierre Bourdieu een tweede mijlpaal binnen het veld van consumptie- en stratificatiestudies. Zijn etnografie van het Franse consumptieveld gedurende de jaren zestig gaf de studie van smaakvoorkeuren en consumptie niet alleen een nieuwe impuls, maar reikte tegelijkertijd ook een heel begrippenkader aan om die verder uit te bouwen (habitus, cultureel kapitaal, veld etc.).

Met haar ambitieuze boek *The Sum of Small Things: A Theory of the Aspirational Class* wil Elizabeth Currid-Halkett weer een nieuwe stap zetten in het ontrafelen van de relatie tussen consumeren en statusdrift. Haar titel toont daarbij al duidelijk aan dat ze hiervoor vooral wil steunen op de eerste mijlpaal. In zeker zin presenteert ze het boek dan ook als een update van Veblens theorie. Daarbij maakt de Currid-Halkett eigenlijk ook de keuze om de tweede mijlpaal (Bourdieu) grotendeels links te laten liggen. Een boek over klasse en consumptie dat geen engagement aangaat met het werk van Bourdieu (en zijn volgelingen) is zeldzaam en daarom op zich al intrigerend. Anderzijds, als je op de schouders van reuzen staat, kan je er dan zomaar een reus van tussen laten en toch nog ver genoeg zien om wat nieuws te spotten aan de onderzoekshorizon?

In deze review zal ik eerst een korte samenvatting geven van het kernargument van het boek. Daarna zal ik wijzen op, volgens mij, enkele onduidelijkheden en problematische veronderstellingen waarop ze haar argumentatie baseert. Vervolgens

zal ik ingaan op enkele conceptuele en methodologische problemen waaraan haar werk zich schuldig maakt. Ten slotte eindig ik met een korte discussie over hoe het normatief standpunt van Currid-Halkett haar eigen onderzoek eigenlijk vooral ondergraaft.

Van opvallende naar onopvallende consumptie

Wat Currid-Halkett al vanaf het eerste hoofdstuk heel helder naar voren schuift is de stelling dat de elites nauwelijks nog wat te winnen hebben, in termen van statusopbouw, bij het opvallend etaleren van hun koopkracht. De *conspicuous consumption* van de *leisure*² klasse is vandaag nog nauwelijks relevant maar is vervangen door *inconspicuous* of onopvallend consumptiegedrag van, wat Currid-Halkett noemt, de *aspirational*³ klasse. Deze transformatie in consumptiegedrag is er volgens haar gekomen door het samenvloeien van drie processen.

Ten eerste was er gedurende de twintigste eeuw een algemene toename van levensstandaard en een vereenvoudiging van het productieproces, waardoor consumptie voor een veel groter aandeel van de bevolking mogelijk werd. Er kwam, om Currid-Halketts woorden te gebruiken, een 'leveling of the playing field in conspicuous consumption' (p. 76) en bijgevolg is er vandaag nog weinig statusgewin te halen bij het kopen van dure spullen. Zoals ze zelf meermaals stelt: vandaag heeft iedereen een flatscreentelevisie en daardoor valt er nog weinig prestige te halen uit een groter beeldscherm.

Ten tweede is er volgens Currid-Halkett geen echte *leisure* klasse meer. Dit om de eenvoudige reden dat we, volgens haar, in een meritocratie leven waarbij status en inkomen bekomen worden via verdienste en arbeid. In tegenstelling tot Veblens elite, die hun rijkdom vooral te danken hadden aan landeigendom – waardoor ze verder eigenlijk gewoon helemaal niks hoefden te doen – moet vandaag iedereen, inclusief de elite, werken voor een inkomen. Als bewijs hiervoor verwijst Currid-Halkett onder meer naar tijdbestedingsonderzoek dat aantoont dat de hogere klasse het steeds drukker krijgen in verhouding tot de lagere klasse.

Ten derde is er een verschuiving gekomen in wat waardevol is. De *return*, in termen van status, op materiële consumptie is lager dan die voor 'consumption that counts' (p. 50), zoals onderwijs of medische uitgaven. Dit om de simpele reden dat deze laatste vorm van consumptie verhoudingsgewijs veel duurder is geworden. Een luxewagen is, met andere woorden, financieel steeds bereikbaarder geworden voor een grote groep mensen, terwijl een diploma aan een elite-universiteit nu bijna onbetaalbaar is.

Het gevolg van deze drie trends is dat opvallende en vooral materiële consumptie aan belang inboet en vervangen wordt door veel subtieler koopgedrag. Deze laatste vorm van consumptie uit zich vooral in consumeren van culturele producten, opleidingen, medische verzorging en goederen waarvan het productieproces

zowel transparant als duurzaam is (bijvoorbeeld biologisch voedingswaren, handgemaakte kleding en artisanale meubelen), wat Currid-Halkett aanduidt met de term *conspicuous production*.

Deze redenering probeert Currid-Halkett op verschillende manieren te onderbouwen. Zo toont ze, bijvoorbeeld, op basis van Amerikaanse consumptiedata aan dat het rijkste segment van die samenleving verhoudingsgewijs (sinds 1996) steeds meer uitgeeft aan onderwijs en gezondheid in vergelijking met andere sociale klassen. Daarnaast gaat ze in op specifiekere consumptiegoederen, van natuurlijke borstvoedingspraktijken tot artisanale koffie, en beargumenteert hoe die alle worden gedreven door een logica van onopvallende maar toch subtiele en moeilijk navolgbare koopgewoontes. In die zin sluit Currid-Halkett aan bij heel wat studies die ook claimen dat culturele distinctie vandaag niet meer een kwestie is van wat je consumeert en hoeveel het kost, maar van hoe je het consumeert en hoe kosmopolitisch en uitzonderlijk het is (Jarness 2015; Savage en Prieur 2013; Michael 2015).

Is alles dan zo onopvallend?

Is hiermee dan alles gezegd? De elite gaat vanaf nu gewoon artisaan en natuurlijk? Niemand (die het statusspel snapt) koopt nog een Bentley of Rolex, maar knutselt liever zelf een bakfiets in elkaar? Dit lijkt toch wel wat onwaarschijnlijk en vooraleer we in gaan op enkele conceptuele en methodologische problemen van het boek, is het daarom goed de premissen van Currid-Halketts basisargument eens een voor een onder de loep te nemen.

Ten eerste, *the leveling of the playing field of consumption* impliceert dus dat het voor iedereen even makkelijk is om deel te nemen aan het materiële consumptiespel. Maar is dit wel zo? Kan iedereen even goed meelopen in de consumptierace? Currid-Halkett lijkt hier compleet te negeren dat er een groeiende kloof is tussen arm en rijk die hoe dan ook een weerslag heeft op de koopkracht van de gemiddelde burger (Piketty 2014). Haar antwoord hierop is dat er vandaag nauwelijks nog een verschil is tussen dure originele producten en hun goedkope replica's en dat daardoor luxe in principe niet meer van tel is. Als dit echter zo zou zijn zouden we een complete nivellering van de markt zien (waarom bijvoorbeeld nog een iPhone kopen als de namaak even overtuigend is). Niets is echter minder waar. Luxeproducten behouden nog stevig hun positie in de markt en van een prijsdaling is nauwelijks sprake (Apple is bijvoorbeeld sinds kort het eerste bedrijf die de kaap van duizend miljard beurswaarde haalt, ondanks talloze kopieën). Maar los daarvan, is de stelling dat iedereen even makkelijk kan deelnemen aan statusconsumptie een wat vreemde veronderstelling – zeker gezien de gekende economische ongelijkheid – die dus alleszins meer onderbouwing verdient.

Ten tweede, kunnen we ook grote vraagtekens plaatsen bij de stelling dat de *leisure* klasse niet meer bestaat. Uiteraard is het zo dat een aristocratische klasse

die leeft van de opbrengst van hun landgoederen zeldzame dinosaurussen zijn van een ander tijdperk. Toch is het nog steeds zo dat kapitaal (in de vorm van land, vastgoed of aandelen) meer kapitaal voortbrengt, zelfs zonder dat er arbeid aan te pas hoeft te komen (Piketty 2014). Dus hoewel de elites misschien drukker zijn dan voorheen, het argument kan gemaakt worden dat hun drukte misschien meer een soort vrijetijdsbesteding is dan de werkelijke bron van hun rijkdom. Daarbij kunnen we onmogelijk ontkennen dat deze kapitaalkrachtige elite nog steeds pronkt met luxe en rijkdom. Alsof alle jachthavens in Monaco, Marbella of Saint-Tropez er verlaten bijliggen. Alsof er geen luxewagens meer worden gemaakt waarvan slechts vijf exemplaren worden verkocht voor een exuberant bedrag waar de gemiddelde Nederlander een leven lang zou moeten sparen. Alsof er geen filmsterren, sporters of topmanagers meer bestaan die zich graag laten fotograferen op adembenemende landgoederen.

Daarbij is het argument dat minder vrije tijd ook tot minder opvallende consumptie leidt een wat vreemde redenering. Je kan drie weken vrije tijd hebben en die doorbrengen op een goedkope camping in Zuid-Frankrijk of slechts drie dagen vakantie hebben maar deze spenderen op een landgoed aan het Comomeer waar je ettelijke duizenden euro's voor moet neertellen. Leisure tijd en opvallende consumptie zijn twee verschillende zaken. Het betekent dus niet dat omdat de hogere klasse meer werkt dan voorheen (wat op zich ook nog in twijfel kan getrokken worden) ze in hun kortere periode van leisure niet aan buitensporige consumptie kunnen doen. *Time is not always money.*

Wat Currid-Halkett hiermee vooral bewijst is dat ze zich weinig bewust lijkt te zijn van multi-dimensionaliteit van het consumptieveld, zoals aangetoond door Bourdieu (1984, 1985, 1998) en velen na hem (bijv. Warde et al. 2009; Savage 2015). De symbolische signalen die we uitzenden via consumptie variëren namelijk afhankelijk van onze sociale positie. Terwijl een dure wagen een sterk signaal kan zijn voor een bepaalde sociale klasse (oftewel de economisch fractie), kan het binnen ander segmenten van de samenleving (de culturele elite) even goed worden gezien als een teken van slechte smaak. Currid-Halkett lijkt dit onderscheid compleet te negeren, wat zorgt voor een te eenvoudig beeld van consumptie.

Ten slotte is de causale orde van het derde proces onduidelijk. Nu claimt Currid-Halkett dat luxeproducten eigenlijk minder onbereikbaar zijn dan onderwijs en medische uitgaven. Maar welk mechanisme schuilt hier precies achter? Is onderwijs steeds elitairder geworden omdat de elite er steeds meer geld in investeert of is het onderwijs duurder geworden door andere structurele veranderingen zoals het terugschroeven van overheidssteuning? Het is in dit opzicht wat te makkelijk om te spreken van een simpele verschuiving in huishoudbudget van materiele luxe naar onderwijsinvestering als je niet weet welke dynamiek deze verschuiving precies veroorzaakt. Wat blijft er bijvoorbeeld nog van Currid-Halketts onopvallende

consumptie over in landen waar uitgaven voor gezondheidszorg en onderwijs grotendeels gedekt worden door de staat?

Deze problemen met Currid-Halkett haar basisargumenten zijn niet simpelweg vergissingen, maar komen voort uit enkele duidelijke conceptuele en methodologische problemen die het hele boek kenmerken. In de volgende sectie gaan we daarom eerst in op Currid-Halketts slordig gebruik van de begrippen klasse en consumptie, die beide cruciaal zijn voor het kernargument van haar boek.

Over wie en wat hebben we het nu?

Het grootste probleem van het boek is de complete afwezigheid van een duidelijke definitie of conceptualisering van haar belangrijkste begrip, namelijk de *aspirational* klasse. In tegenstelling tot Veblen, zo claimt Currid-Halkett, wil ze zich niet richten op 'gewoon' de elite maar wil ze focussen op een heel specifiek soort elite. Een sociale groep die, volgens haar, getypeerd worden door hun aspiraties. Wat dus karakteristiek is aan deze groep is dat ze 'aspire to be their version of better humans in all aspects of their lives' (p. 20). Wat die aspiraties zijn en waarom andere sociale klassen deze niet zouden delen, wordt verder niet uitgelegd. In de eerste plaats lijkt het nogal moeilijk om op basis daarvan een groep te lokaliseren in de sociale ruimte en, ten tweede, lijkt het nogal bizar te stellen dat andere sociale klasse niet de aspiratie hebben om een betere versie van zichzelf te worden.

Het gevolg van deze erg vage conceptualisering is dat deze groep continu verandert doorheen de tekst. Aanvankelijk lijkt het vooral over een soort culturele elite te gaan, gekenmerkt door veel culturele maar weinig economische middelen. Later echter gaat het dan plots toch over 'the affluent', wat haaks staat op de eerste beschrijving. Wanneer het boek zich richt op de rol van steden in consumptie, krijgt deze aspirational klasse plots dan weer het label 'urbanites'. En ten slotte wordt de definitie zo vaag dat het gaat over simpelweg de 'smart people' (p. 155).

Bijgevolg lijkt het zo te zijn dat zowat elke beroeps categorie, die enige vorm van status impliceert, binnen deze groep past: van bankiers tot muzikanten, van ingenieurs tot leerkrachten (p. 18). Toch zijn ze allemaal aspirational klasse omdat ze een 'shared set of cultural practices and norms' (p. 19) hebben. Dit druist echter in tegen heel wat empirisch onderzoek die aantoonde dat deze beroepsgroepen zich net sterk van elkaar onderscheiden op vlak van houdingen en normen (De Keere 2018).

Doordat Currid-Halkett nalaat op scherp te stellen over welke groep ze het precies heeft krijgt haar aspirational klasse vooral de gedaante van een kameleonklasse die zijn kleuren aanpast naargelang het argument verandert. Heel gelijkaardig aan Richard Florida's creatieve klasse, naar wie Currid-Halkett ook expliciet verwijst wanneer ze haar aspirational klasse introduceert, is het een term die een heel onduidelijke sociologische lading dekt.

Opnieuw zou in dit geval zeker geen slecht idee geweest zijn als Currid-Halkett toch ook even te raden was gegaan bij Bourdieu (1984). Zijn begrip van variërende kapitaalcomposities had haar toegelaten nauwkeuriger te zijn in haar analyse. Mijns inziens gaat het grootste deel van het boek niet over de elite maar over de nieuwe culturele middenklasse ('nouvelle petite bourgeoisie') (Bourdieu 1984). Deze groep laat zich kenmerken door relatief weinig economisch kapitaal maar met wel heel wat cultureel kapitaal. Sinds de jaren zestig, zo schrijft Bourdieu, proberen zij zich cultureel te onderscheiden van de meer traditionele en economische middenklasse door een consumptie-ethiek van zelfontwikkeling en expressie (1984). Daarbij zou het introduceren van de Bourdieus concept habitus (als een set van geïncorporeerde praktijken), Currid-Halketts notie van aspiraties op scherp kunnen stellen. De habitus van de culturele middenklasse wordt, zoals Bourdieu (1984) duidelijk maakt, net gekenmerkt door een sterke neiging tot culturele verfijning. Hun positie in de sociale ruimte wordt getekend door een continue belofte van sociale stijging (of angst voor sociale daling) die (deels) bereikt kan worden door het vergaren van meer cultureel kapitaal (Bourdieu 1985, 1996). Dit laatste uit zich in een disproportioneel verlangen naar nieuwe consumptiesignalen (in dit geval het consumeren van *conspicuous production*).

Maar niet alleen op vlak van sociale klasse is Currid-Halkett ontzettend onnauwkeurig en laat ze het na zich te baseren op bestaand werk. Ook wat betreft haar invulling van het begrip consumptie en welke betekenissen dit kan hebben blijft ze op de oppervlakte. Het door Jens Beckert gemaakte onderscheid tussen de materiële, positionele en imaginaire waarde van consumptie hadden het boek een heel stuk preciezer (en ook boeiender kunnen maken) (Beckert en Aspers 2011). Currid-Halketts opdeling tussen opvallende en onopvallende consumptie negeert Beckerts zinvolle onderscheid compleet en komt daardoor erg *ad hoc* over.

Deze conceptuele onnauwkeurigheden hebben ook hun weerslag op het empirische gedeelte. Het overgrote deel van het boek bestaat uit anekdotische beschrijvingen van bepaalde consumptiegoederen (van koffie tot reisformules) zonder dat er precies wordt duidelijk gemaakt waarom deze nu net typerend, nieuw of belangrijk zijn. Daarbij wordt er geregeld verwezen naar respondenten (van jonge moeders tot eigenaren van startups) die geïnterviewd worden maar is opnieuw niet duidelijk waarom precies deze mensen. Vertegenwoordigen zij dan de aspirational klasse?

Ook het hoofdstuk waarin Currid-Halkett de consumptiepatronen van verschillende steden met elkaar vergelijkt mist opnieuw een duidelijke conceptuele grondslag. De eigenlijke basis van het vergelijkend perspectief is volledig zoek. Wat leren we precies uit het feit dat er in New York meer dure horloges worden verkocht dan in Los Angeles? Is dit omdat de aspirational klasse beter vertegenwoordigd is in de ene dan wel in de andere stad? Bovendien is deze vergelijkende studie, ondanks dat er voor een aantal basiskennmerken wordt gecontroleerd, heel gevoelig aan ecologische fouten.

De vraag is natuurlijk, wat is de drijfveer van dit boek, als de premissen waarop het argument is gebouwd zo wankel zijn? Hoewel het boek claimt een onderzoek te presenteren van de aspirational klasse, leest toch vooral als een kritiek op die groep. Dus misschien beoogt Currid-Halkett niet alleen een academisch maar evenzeer een normatief programma, vergelijkbaar met het werk van Daniel Bell.

Niet Veblen maar wel Bell?

Uiteindelijk leest *The Sum of Small Things* vooral als een cynische (en vaak persoonlijke) kritiek op het hedendaags consumptiegedrag, waarbij de culturele middenklasse de kop van Jut is. In de maatschappijkritiek van Currid-Halkett weerklinkt vooral de echo van de neoconservatieve Daniel Bell, die ze trouwens zelf 'one of the greatest thinkers of the 20th century' noemt (p. 106). Ze herhaalt dan ook in grote mate de stelling van Bell (1976), dat de zogezegde economische vooruitgang vrijheden creëert die uiteindelijk leiden tot een situatie waarbij expressief hedonisme een soort statussymbool wordt. Hoewel een sociologische discussie en ontleding van deze stelling zeker zinvol is, overschaduwde haar normatieve agenda vaak haar wetenschappelijke analyse.

Haar (verborgen) perspectief wordt onder meer duidelijk in het hoofdstuk over borstvoeding. Currid-Halkett besteedt tientallen pagina's aan studies die beargumenteren dat borstvoeding niet gezonder is dan flesvoeding. Deze discussie is vanuit medisch oogpunt ongetwijfeld belangrijk. Maar wanneer het echter de doelstelling is om inzicht te krijgen in hoe bepaalde consumptiepatronen (zoals dus het al dan niet geven van borstvoeding) samenhangen met statusdrift, dan is een agnostische houding ten opzichte van het te bestuderen cultuurproduct een stuk zinvoller.

We hoeven het niet allemaal eens te zijn met de interpretatie van Bourdieu dat cultuurproducten uiteindelijk arbitrair zijn (bijvoorbeeld dat er is geen kwalitatief verschil is tussen opera en hiphop; Bourdieu 1984: 32, 199), toch kan het epistemologisch gezien een vruchtbare positie zijn. Door de waarde van het cultuurproduct even tussen haakjes te plaatsen, krijgen we als onderzoeker meer ruimte om de eigenlijk statusmechanismen te bestuderen. Een denkoefening die Currid-Halkett nauwelijks lijkt te kunnen vasthouden doorheen haar boek. Vooral in haar afsluitend hoofdstuk, waar ze de lezer een definitie van geluk voorschotelt in termen van 'strong family life, falling in love, stability, and our close ties to friends' (p. 195), wordt haar normatieve programma expliciet.

Staan op de schouders van reuzen?

Afsluitend leren we van Currid-Halketts boek zeker dat de zegswijze, staan op de schouders van reuzen, in het geval van sociaalwetenschappelijke onderzoek niet te licht mag opgevat worden. Het moet zeker worden aangemoedigd als onderzoekers nieuwe routes exploreren. En als je een boek schrijft over klasse en consumptie

dan is Bourdieu (grotendeels) links laten liggen absoluut een nieuwe sprong in het duister. Een sprong die niet noodzakelijk gedoemd is om te falen maar dan wel onder de voorwaarde dat de landing op voorhand nauwkeurig wordt berekend. Maar in plaats van je als lezer te bevrijden van Bourdieus zware (en vaak te dominante) erfenis, doet dit boek je vooral zijn werk missen. Concepten als kapitaalcompositie, symbolische macht, veld en culturele distinctie staan als grote zwiiggende olifanten in elke kamer van dit boek.

Noten

1. Natuurlijk is er ook nog het werk van Mary Douglas, Viviane Zelizer, Jens Beckert en nog zovele anderen. Maar hier ligt de nadruk op de intersectie tussen klasse en consumptie.
2. Ik neem hier de term *leisure* uit het Engels over omdat niks-doende, luie of vrijetijds-klasse toch niet helemaal de lading dekt.
3. Ook hier neem ik de Engelse term van Currid-Halkett over omdat een adequate Nederlandse vertaling ontbreekt.

Literatuur

- Beckert, J. en P. Aspers (red.) (2011) *The worth of goods: Valuation and pricing in the economy*. Oxford: Oxford University Press.
- Bourdieu, P. (1984) *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1985) The Social Space and the Genesis of Groups. *Theory and Society*, 14(6): 723-744.
- Bourdieu, P. (1998) *Practical Reason: On the Theory of Action*. Stanford: Stanford University Press.
- De Keere, K. (2018) Political distinction: searching for a structural similarity between class and politics in Flanders (Belgium). *European Societies*, 20(3): 375-400.
- Jarness, V. (2015) Modes of consumption: From 'what' to 'how' in cultural stratification research. *Poetics*, 53: 65-79.
- Michael, J. (2015) It's really not hip to be a hipster: Negotiating trends and authenticity in the cultural field. *Journal of Consumer Culture*, 15(2): 163-182.
- Piketty, T. (2014) *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge: Belknap Press.
- Prieur, A. en M. Savage (2013) Emerging forms of cultural capital. *European Societies*, 15(2): 246-267.
- Savage, M. (2015) *Social class in the 21st century*. London: Penguin.
- Warde, A., E. Silva, T. Bennett, M. Savage, M. Gayo-Cal en D. Wright (2009) *Culture, class, distinction*. London: Routledge.

Over de auteur

Kobe De Keere is cultuursocioloog en universitair docent aan de Universiteit van Amsterdam. Hij doet onderzoek naar en schrijft over culturele distinctie,

morele en politieke voorkeuren en hun invloed op de reproductie van ongelijkheid. Momenteel leidt hij een onderzoeksproject (NWO-Veni) naar de rol van cultureel kapitaal en interactierituelen binnen de arbeidsmarkt.

E-mail: k.dekeere@uva.nl

Het sociale als proces

Dieter Vandebroeck

Andrew Abbott (2016) *Processual Sociology*. Chicago: University of Chicago Press. 336 pagina's, €26,99, ISBN 9780226336626

Andrew Abbott is een moeilijk denker. Niet 'moeilijk' in de betekenis die doorgaans voor sociologische theoretici wordt weggelegd en daarbij voornamelijk dient als eufemisme voor denkers die 'abstract', 'pedant' of zelfs ronduit 'obsuur' zijn. Integendeel, Abbotts werk onderscheidt zich door een ontwapenend heldere stijl. Korte, precieze zinnen schuiven in duidelijke afgelijnde paragrafen die doorgaans opgebouwd worden tot Abbotts favoriete literaire vorm, het theoretische essay. Hoewel hij doorheen zijn carrière bovendien een riant arsenaal aan concepten heeft ontwikkeld, schuwt Abbott ook hier het onnodige gebruik van neologismen, latinismen of classicismen en overheerst de simpliciteit met termen als 'settlement', 'hinges', 'surfeit' of 'welter'. Nee, Abbotts moeilijkheidsgraad ligt niet in stijl, maar in substantie. Abbott is moeilijk omdat hij tegen de haren instrijkt, ingeroeste denkwijzen aan de kaak stelt en er als weinig andere hedendaagse theoretici in slaagt om sociologische gemeenplaatsen onderuit te halen. Die reputatie maakt hij opnieuw waar in zijn meest recente boek *Processual Sociology* (2016).

Processual Sociology is strikt genomen geen boek, maar bundelt – net als *Time Matters* (Abbott 2001) – een reeks essays en lezingen die Abbott over de laatste tien jaar bijeen pende. Hoewel de auteur zijn best doet om de verschillende bijdragen aan elkaar te rijgen, heeft het boek hierdoor toch een ietwat eclectisch karakter: het ene hoofdstuk heeft het ritme van een academische lezing, het andere de cadens van een gepubliceerde paper. Ook inhoudelijk bestrijkt *Processual Sociology* een breed en gevarieerd terrein, van beschouwingen over biografie, methodologie en de menselijke natuur tot reflecties over sociologische stijl, normativiteit en sociale structuur. Dit maakt een uitvoerige recensie van alle kernideeën die in *Processual Sociology* worden bijeengebracht al meteen een onbegonnen opdracht en ik maak in het volgende dan ook een doelbewuste selectie.

Ondanks hun uiteenlopende oorsprong slagen de verschillende hoofdstukken er relatief goed in om de krijtlijnen te schetsen van Abbotts bijzondere sociale